ЗАБУТІ ТА НЕВІДОМІ СТАРОУКРАЇНСЬКІ ГРАМОТИ XIV — ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XV ст.

Кожна писемна пам'ятка пізнавальна для вивчення історично-культурного та мовного процесу епохи, до якої вона належить. І вартість такої знахідки, звичайно, зростає тим більше, чим віддаленіша вона від нас у часі. У цьому контексті на особливу увагу заслуговує актовий та документальний матеріал, порівняно, наприклад, з книжковою спадщиною. Він, як правило, доволі розмаїтий, відображає широку географію і пов'язаний з конкретними реаліями території та діяльности людей, які на ній жили і працювали.

Значення актових і документальних джерел XIV—XV ст. для пізнання різних ділянок гуманітарних наук і передовсім історії та мови в українській і зарубіжній історіографії, а також у джерелознавстві широко обговорене. Однак це аж ніяк не означає, що нові аспекти і напрямки цих наук не вимагають нових оцінок і узагальнень як щодо смислового навантаження джерел, так і щодо найновіших завдань у ділянці методики і методології їх дослідження.

В сучасних умовах розвитку української науки до першочергових завдань належить не лише оцінка (або й завчасна переоцінка, яка вже відбувається) відомих пам'яток писемности під різним кутом зору, але передусім їх повне виявлення і пізнання. Без обліку та подальшої публікації джерел (це стосується не лише актових і документальних пам'яток) неможливий їх повноцінний аналіз, а тим більше зголошення на їх основі нового слова в науці. Далі залишається актуальною аксіома, висунута науковцями ще в XIX ст.: спочатку виявлення „факту записаного на пергаменті, папері, а потім розкриття його змісту і всебічне опрацювання", у тому числі аналітичне і синтетичне. Інакше й далі будемо продовжувати недоговорювати (правда, тепер уже з чисто об'єктивних причин, а не в догоду ідеологічній системі чи за завданням сусідів), а значить далі триватиме спотикання, спотворення реалій та неправда. Непереконливою у цьому контексті є думка Б. Крупницького, який вважав, що пошана до факту, а отже, й безпосередньо до історичних джерел наприкінці XIX — на початку XX ст., впроваджена історичною школою В. Антоновича та М. Грушевського (її дотримувалися й історики молодшого покоління), привела до „якогось знеохочення займатись ширшими висновками", стимулювала „обережність у висновках, доведену до скрайності [...] стримувала від синтетичних спроб [...]"[1]. Навіть з боку звичайної логіки ця сентенція

[1] Крупницький Б. Історіознавчі проблеми історії України // Збірник статей.— Мюнхен, 1959.— С. 120—121.

є незрозумілою. Чи не все тут навпаки? Пошук джерел і їх виявлення провадилися не для того, аби не допускати узагальнень, а якраз з метою їх осягнення на ґрунті джерельних знахідок. Отже, саме брак джерел, а не їх наявність спричинювали „обережність“ висновків. Який міг вестися аналіз (тим більше „синтеза“, як це трактує Б. Крупницький), якщо у розпорядженні дослідників не було достатньої кількости джерельного матеріалу, не кажучи про кадрове забезпечення подібного ранґу досліджень у часи життя і діяльности названих учених. Не забуваймо і про європейську традицію у тогочасній українській історіографії, де найменше теоретизування без джерельного підтвердження не сприймалося. А якщо й певним чином сприймалося, то не трактувалося поважно. Щодо праць М. Грушевського (та його учнів), то йому, як відомо, вдавалось поєднувати виявлення фактів з паралельним їх аналізуванням — він писав свою „Історію України-Руси“ і постійно дозбирував сам і через своїх кореспондентів джерела. Але саме в ній учений зумів запропонувати своїм сучасникам такі висновки і узагальнення, які й досі є основоположними у нашій історіографії. „Аналіз“ без джерел — це сумне явище в українській історіографії переважно 30—80 рр. XX ст., яскравим прикладом чого є радянська історіографія. Але прикро, що це дивне протиставлення виноситься й нині на сторінки наукової літератури при трактуванні новітньої історії: начебто „захоплення археографічною діяльністю створює нову диспропорцію у розвитку історіографії, коли є багато фактологічних праць і майже відсутні ширші узагальнення“[2]. *На нашу думку, не надмірне „захоплення“, а об'єктивна реальність вимагає нині окремої уваги до джерел, в тому числі й стосовно „модерної“ української історіографії. Тут доречно згадати наведену Я. Грицаком думку М. Ґроха, який у свій час мав скаржитися, що „в галузі дослідження націоналізму ми маємо надмір теорій, у той же час страждаємо від нестачі конкретних досліджень цього явища“*[3]. *Тож чи після багаторічних і всебічних звинувачень та очорнень ОУН—УПА нині не на місці поява багатотомного „Літопису УПА“ (Т. 1—28), „Літопису нескореної України“ (Т. 1—2), збірників „Акція „Вісла“. Документи“ (польськомовне і українськомовне видання), „Культурне життя в Україні. Західні землі“ (Т. 1—2) та інших. Багато українських істориків, які донедавна створювали узагальнюючі монографії, тепер, усвідомлюючи прогалини у джерелознавстві для новітньої української історії, звернулися до вивчення і публікації актів і документів, чим саме, з одного боку, беруть безпосередню участь у підготовці ґрунту для відповідних у майбутньому висновків, а з другого — уникають кволих, але таких популярних у минулому узагальнень і теоретизувань. Тому згадану „диспропорцію“ потрібно шукати не в кількісному переважанні археографічних праць над теоретичними з „модерної“ історіографії (до речі, цей поділ дуже умовний), а у відсутності сил, які б уміли і могли створювати теоретичні, побудовані на живій фактології, праці і забезпечували відповідний рівень узагальнень з питань новітньої історичної науки. На жаль, у нас і досі у багатьох випадках відсутні навіть вихідні засади синтетичного і теоретичного мислення, у тому числі серед багатосотенних колективів наукових інститутів гуманітарного профілю, що часто не дозволяє українським науковцям „прилучитися до дискусій, які ведуться у сучасному науковому світі“.*

---

[2] Грицак Я. Нариси історії України. Формування модерної української нації XIX—XX ст.— К., 1996.— С. 5.

[3] Там само.— С. 7.

Повертаючись до українського середньовічного актового і документального матеріалу, мусимо констатувати, що досі у розпорядженні нашої науки немає повного дипломатарія XIV—XV і раніших століть. Ми не знаємо, скільки є актів і документів, які виходили в українських землях, а скільки поза їх межами, але відносяться до України. Також не володіємо навіть приблизною інформацією про те, скільки, наприклад, писано документів українською мовою (хоч створюємо словники української мови і називаємо їх „тезаврусами", які начебто засвідчують основний словниковий фонд мови українців), а скільки подібного змісту документальних джерел відомо латинською, турецькою, польською та іншими мовами. Цікаво знати, як виглядало українське слово XI—XV ст. у контексті церковнослов'янської мови, незалежно від типів, видів і жанрів пам'яток.

Виявлення і оголошення невідомих писемних пам'яток, у тому числі актових та документальних, є одним із першорядних завдань істориків і мовознавців різних рангів. Сьогодні створилася така ситуація, що цей матеріал пекуче необхідний для широких історичних узагальнень. А тим часом він захований у давніх важкопрочитуваних рукописних конволютах, що зберігаються в наших і зарубіжних архіво- і книгосховищах. Безперечно, найбільше навантаження у цьому плані падає на архівістів і археографів. В умовах незалежности України і повноцінного розвитку національної науки, якого ми прагнемо і до якого усе-таки прямуємо, це питання повинно змінити свій дотеперішній статус випадковостей і стати основою спеціальної державної програми та складовою частиною підтвердження самобутности української нації від найдавніших часів, а заодно і наукової безпеки держави.

Водночас не можемо не наголосити, що виявлення нових українських актових і документальних пам'яток за вказаний історичний період триває. Після таких капітальних публікацій XIX — перших десятиліть XX ст., як „Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России..." (СПб., 1863.— Т. I (1361—1598); „Архив Юго-Западной России..." (К., 1883.— Ч. I, т. VI; 1867.— Ч. 4, т. I; 1890.— Ч. 7, т. II; 1893, 1907—1909.— Ч. 8, т. I, III, IV); „Акты, издаваемые Виленской археографической комиссией" (Вильно, 1870.— Т. III; 1880.— Т. XI); „Акты Литовской метрики, собранные Ф. Н. Леонтовичем" (Варшава, 1896.— Т. I.— Вып. I (1413—1498); 1897, вып. 2 (1499—1507); „Акты Литовско-русского государства, изданные М. Довнар-Запольским" (М., 1900.— Вып. I (1390—1529); Розов В. Українські грамоти.— Т. I: XIV і перша половина XV в. (К., 1928); „Akta grodzkie i ziemskie..." (Lwów, 1868—1883.— Т. 1—9 (XIII—XV ст.); „Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie" (Lwów, 1887).— Т. 1 (1366—1506); 1890.— Т. 3 (1432—1534), Kuraszkiewicz Wł. Gramoty halicko-wołyńskie XIV—XV wieku... (Kraków, 1934) і багато інших, а також численних часткових публікацій у різних монографічних і серійних періодичних виданнях, наприклад, „Записках Наукового товариства імені Шевченка" (Т. V, XI, LI, LXXVI, CXV, CLII), за післявоєнні десятиліття з'явився для XIV—XV ст. цілий ряд досліджень. Як приклад можемо назвати серію „Пам'ятки української мови", у якій побачили світ такі праці: Пещак М. Грамоти XIV ст. (К., 1974); Русанівський В. Українські грамоти XV ст. (К., 1965); Costăchesku M. Documente dela Ştefan cel Mare (Iaşi, 1948); збірники „Documente privind Istoria Romîniei" (veacul XIV, XV. A. Moldova, vol. 1 (1384—1475); „Editura Academiei Republicii Populare Romîne" (1954); „Monumenta Ucrainae Historica" (Roma, 1964.— Vol. I (1075—1623); „Zbiór dokumentów Małopolskich" (Wrocław; Warszawa; Kraków, 1962.— Cz. 1 (1257—1420); 1963.— Cz. 2 (1421—1441);

1969.— Cz. 3 (1442—1450); 1969.— Cz. 4 (1211—1440); 1970.— Cz. 5 (1401—1440); 1974.— Cz. 6 (1386—1417); 1975.— Cz. 7 (1418—1434); Cz. 8 (1435—1450) та інші[4].

Проте, якщо враховувати фундаментальні завдання української історичної науки (у тому числі й українського джерелознавства) в контексті світової науки, то всі відомі публікації джерел, а також ті, що з'явилися після війни, далеко не вичерпують наявних за вказаний час актових і документальних матеріалів.

Починати таку важливу справу, на наш погляд, сьогодні необхідно з систематичного обстеження зібрань актів і документів у найбільших зосередженнях українських матеріалів — архівах і бібліотеках міст Варшави, Москви, Львова, Києва, Кракова, Мінська, Вроцлава. У цих містах знаходяться збірки в основному зібраних рік за роком комплексних фондів майже за чотири століття. Акти за XIV—XV ст. містяться у прямих записах (що, звичайно, пов'язане з фіксацією текстів під час їх видачі прохачам), але більше у контексті підтверджених документів (трансумптів), різних типах облят за пізніший час. У цих записах можна дошукатися записів документів навіть з княжих часів, наприклад, Галицько-Волинського князівства, чи згадок про них.

Перегляадові з метою виявлення невідомих документів, які відносяться до території України, повинні піддаватися передовсім архіви і бібліотеки та їх фонди у таких містах:

***Варшава**. Головний архів давніх актів (Archiwum Główne Akt Dawnych, далі — AGAD w Warszawie):*

— Коронна метрика (779 книг, 1353, 1414—1795);

— Литовська метрика (31 книга, 1440—1582, 1775—1792);

— Родинні фонди: Потоцькі, Радзивілли, Пшездецькі, Анни Браницької, маєтку Рось у Волковинському повіті та інші.

***Москва**. Російський державний архів давніх актів (Российский государственный архив древних актов):*

— Литовська метрика (664 книги, 1263—1794).

***Львів**. Центральний державний історичний архів України (далі — ЦДІА України у Львові):*

— Гродські та земські суди: Белзькі, Буські, Галицькі, Жидачівські, Львівські, Переворські, Перемишльські, Сяноцькі, Теребовельські (18 фондів, 6541 книга та фасцикула, 1423—1784).

Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України (далі — ЛНБ НАН України). Відділ рукописів:

— Родинні фонди: Любомирські, Оссолінські, Радзимінські та інші.

***Київ**. Центральний державний історичний архів України (далі — ЦДІА України у Києві):*

— Гродські та земські суди: Брацлавські, Вінницькі, Володимирські, Дубенські, Житомирські, Каменецькі, Київські, Кременецькі, Летичівські, Луцькі, Овруцькі (17 фондів, 1412 книг, 1521—1796);

— Монастирі (84 фонди, 1502—1923).

***Краків**. Яґеллонська бібліотека (Biblioteka Jagiellońska):*

— Колекція документів.

Бібліотека Чарторисьских (Biblioteka Czartoryskich. Fundacja książąt Czartoryskich przy Muzeum Narodowym w Krakowie):

---

[4] Відносно повна бібліографія українських актів і документів XIV—XV ст. вміщена у „Словнику староукраїнської мови XIV—XV ст." (К., 1977.— Т. I.— С. 19—23).

— Колекція документів (Dyplomy), Родинні фонди та ін.

Мінськ. *Центральний державний історичний архів Білорусі (Центральний дзяржавни гістарични архів Беларусі):*

— Гродські та земські суди: Брестські, Волковинські, Дрогичинські (Дорогичинські), Кобринські, Мозирські, Пінські, Пружанські, Давид-Городоцькі та інші (8 фондів, 1560—1790).

Вроцлав. *Бібліотека національного інституту ім. Оссолінських. Відділ рукописів (Biblioteka Instytutu Narodowego im. Ossolińskich. Oddział rękopisów):*

— Родинні фонди — Оссолінські.

Названі зібрання на предмет виявлення українських актів і документів з XIV—XV ст. (це стосується українських територій у зарубіжних архівах взагалі) спеціально майже не обстежувалися. Виявлення і фіксація документів у названих архіво- і бібліотекосховищах стане поважним початком у справі створення національного банку інформації (за попередніми підрахунками це тисячі нових документів), а заодно й базою для різносторонніх досліджень українського середньовіччя. Це неоціненне джерело, багатство якого, як відомо, примножується і зростає під час його спеціального аналізу.

Виявлення і публікація усього названого багатоманітного актового і документального матеріалу за XIV—XV ст. (це стосується також матеріалів у їх відповідній черговості до і після цих століть), а отже, приведення його у струнку систему, яка б відповідала вимогам сучасної археографічної науки і могла забезпечувати його використання нинішніми і майбутніми поколіннями дослідників, були б, безперечно, амбітивним заходом для української науки. Такий захід став би, без сумніву, певним етапом у національному джерелознавстві, а заодно й тим вагомим підсумком, який безпосередньо підводитиме дослідника до обґрунтування історичних і мовних узагальнень. Крім того, єдина система опрацювання і подальше обнародування великої кількости невідомих документальних матеріалів дозволила б історикам, мовникам та представникам інших гуманітарних наук створити якісно нову основу для дослідження ряду наукових проблем, забезпечити фундаментальність обґрунтування різних історичних явищ. Появиться, очевидно, можливість опрацювання наскрізних тем, присвячених найважливішим історичним подіям та явищам, що мали місце упродовж сторіч; разом з тим зіставлення опублікованого матеріалу відкриватиме шлях до широких порівняльно-історичних досліджень на загально-слов'янському ґрунті і т. д.

* * *

До уваги читача подаємо 14 українськомовних документів, принагідно виявлених саме у вищезазначених документальних фондах. Одні з них (№ 1, 4, 7, 9, 10 кириличний текст, 11, 12, 13, 14) друкуються вперше, інші (№ 2, 3, 5, 6, 8) — повторно; № 10 публікувався у латинській транслітерації. Публікація вдруге чи втретє одних і тих самих документів викликана, з одного боку, їх унікальністю (йдеться переважно про документи XIV ст., яких дійшло до наших днів дуже мало), з другого — вкрай незадовільним дотеперішнім опрацюванням і виданням їх текстів. Причини останнього явища різні, але головні — це передусім не завжди вдале відчитання „первісного" тексту-основи, а далі — спосіб транслітерації латинськими літерами кириличних текстів (пор. № 3, 8). Така ситуація є типовою для польської історичної і сучасної археографії стосовно українських пам'яток, і в них передача текстів, як пра-

вило, дуже непослідовна або й помилкова, нерідко сповнена полонізації орфоепічних засад української мови, нарешті, наявних у публікаціях численних друкарських помилок (№ 2, 3, 5, 6, 8). Щодо останнього, то ряд друкованих документів під час їх підготовки до друку, здається, навіть не зачитувались у редакціях (про погодження з автором публікації тут зовсім не йшла мова), у зв'язку з чим вони містять дивовижні помилки (Мовознавство.— 1986.— № 1.— С. 61—64), які не піддаються жодним поясненням і коментуванням у будь-яких примітках. Це й зумовило передрук чотирьох (з п'яти) документів у нашій добірці.

Майже всі публіковані документи дійшли до нас не в оригіналах (виняток становить № 13), а в списках (місцезнаходження оригіналів грамот сьогодні не відоме). Вони збереглися у формі засвідчених копій, що виготовлялися із оригінальних кириличних текстів найчастіше у вигляді пізніших підтверджень (трансумптів) у королівських документах і вносились у транслітерованій формі латинськими літерами на сторінки актових книг Коронної метрики або судові книги земських і гродських урядів Руського і Волинського воєводств у різних формах облят.

Аналізовані документи переважно стосуються різноманітних питань, пов'язаних зі земельними володіннями. Лише один з них частково засвідчує життя купецтва і торгівлі (№ 12).

З погляду смислової і дипломатичної навантажености тут репрезентовані різні типи документів: шість (№ 2, 3, 5, 7, 9, 10) засвідчують розмежування земель і встановлення між ними меж. Це одна з найбільш представницьких груп документів не лише у нашій добірці, а взагалі для цього часу. Вона віддзеркалює нові політично-адміністративні зміни на українських теренах і пов'язаний з ними новий поділ земель, а заодно й право власности на них між давніми і новими власниками. Як правило, ці процеси супроводжувалися частими непорозуміннями, надуживаннями і навіть сваволею сторін. Три документи є дарчими грамотами (№ 6, 8, 14), два — судними (№ 4, 11). У них у доказ прав на землі від найдавніших часів подані у формі письмових арґументів покликання на те, що земля належала „**из вѣка, при рꙋских кнѧзе**^{х}“ (№ 4), або буде за неї сплата данин, яка була „za pirvich kniaziath“ (№ 8) і т. д.

По одному документові представлені функції заповітности майна — заповітна грамота (№ 1), а також поквитування про продаж майна (№ 13); нарешті, дозвіл на переїзд країною чужоземним купцям (№ 12) і право продавати на ній свою продукцію (№ 12).

Експонентами документів виступають польські королі, князь Федір Любартович, старости Руської землі, зокрема староста Ота з Пільча (Пілецький) і Ян Тарновський, воєводський суд у Перемишлі за участю руського старости Яська (в інших документах Яна) Кміта. Один документ виданий приватною особою — українським „землянином“ паном Іваном Калениковичем. Для документів не встановлене експонентство.

Усі документи датовані. Правда, їх датаційні формулювання не завжди містять усі складові елементи. Причини цього різні, але здебільшого цих елементів не було в оригіналах; також простежується відсутність повної дати, яка придбана документом під час його копіювання.

Що торкається структури документів, то вона в основному відповідає будові пізньосередньовічної класичної грамоти. Як правило, складається із трьох основних частин: вступного протоколу, власне змісту і прикінцевого протоколу (есхатоколу), крім, звичайно, № 13 поквитування, розміщення

тексту якого нагадує розписку. Кожна з названих частин формуляра документа містить відповідну кількість певного змісту клаузул. Не все вони однаково репрезентовані у формулярах публікованих документів. На це існувало багато причин. Дуже часто порушення структури формуляра зумовлювалося переписуванням документів. Слід гадати, що в оригіналах грамот, принаймні в окремих із них (№ 13), наприкінці тексту або у вступному протоколі після **інвокації** *виступала також клаузула* **апрекації**: **„ѹ вѣки. Аминъ“; „Аминь“** *і т. д. (пор.: Розов, № 5, 9, 10, 12, 16 та ін.). У грамотах № 3, 5, правдоподібно, пропущена* **інвокація**. *На її відсутність вказують не лише загальні відомості про будову формуляра українського документа XIV—XV ст., але й зіставлення, наприклад, публікованої грамоти № 5 із раніше виданою (від 1 січня 1391 р.), що писалася, правда, не в Перемишлі, а у Вишні (Розов, № 24). Зрештою, йдеться про традицію канцелярії однієї землі. Перед ідентичною клаузулою* **оповіщення** *цих грамот* **„А се знаменито бѹдѹ и свѣдочъно всѣмъ добрымъ людемъ што на тотъ листъ ѹзоздрѧть“** *у грамоті № 5 пропущена* **інвокація**, *яка збереглася у документі з 1391 р. Подібну до № 5 будову вступного протоколу засвідчує грамота з 1393 р. (Розов, № 28). В 11 документах виступає клаузула* **корроборації**. *Її текст вказує, що при документах були підвішані печатки — королівські князівські, старостинські та приватних осіб.*

Незважаючи на те, що публіковані документи є копіями (виняток становить № 13), автентичність їх безсумнівна. На це вказують їх зміст, структурна будова, характерна для документів XIV—XV ст. українського та інших слов'янських народів та, врешті, спосіб формулювання клаузул. На окрему увагу з цього погляду заслуговують клаузули **свідки** *і* **дата**.

Тексти кириличних документів у публікації подаються, відповідно до оригіналів, кириличним шрифтом зі збереженням, як в оригіналах, надрядкових літер, титлів та крапок у рядку, хоч без різних діакритичних знаків, паєрків, крапок над рядком, латинські — згідно з усталеними правилами їх публікації у Польщі[5]. *Окремі відхилення допускаються лише в інтерпункції та частково у членуванні текстів. Ті документи, які беруться із публікації або машинописних заготовок для друку (№ 12), зберігають правопис цих публікацій, бо окремо звірити їх сьогодні неможливо через відсутність підстави. Кожний документ супроводжується коротким заголовком з датою, вступною археографічною анотацією про створення, провенієнцією і дипломатичною оцінкою документа, посиланням на місце зберігання, публікацію (якщо вона існує) та примітки, які торкаються лише тексту підстави, що лягла в основу публікації.*

За вказане місцезнаходження документів № 7, 14 щиро дякую Володимирові Александровичу та Наталії Яковенко.

Олег КУПЧИНСЬКИЙ

---

[5] Zasady wydawania tekstów staropolskich. Projekt/Przykłady opracował J. Woronczak.— Wrocław, 1955.— 36 s.; Wolff A. Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku // Studia źródłoznawcze.— 1957.— T. 1.— S. 155—181.

ДОДАТОК

№ 1

1351 р., серпня 18. Галич — Староста Руської землі Ота з Пільча (Пілецький) підтверджує зроблений панею Овдотією для онуки Марусі запис дідизни Васичин, що у Галицькій волості

Грамота видана від імені старости Руської землі Оти з Пільча (Пілецького) і належить до ряду заповітних документів.

Оригінал документа не зберігся. Знаємо про нього лише з копії, яка дійшла до нас у записі Коронної метрики, що основується на списку підтвердження (трансумпту) документа, виданого королем Сиґізмундом Авґустом у Варшаві 2 жовтня 1559 р. (AGAD w Warszawie. Metryka Koronna, t. 95, k. 279—279 zw.)

Текст грамоти транслітерований латинськими літерами з кирилиці (правдоподібно, таким він був уже в королівському підтвердному документі), містить ряд орфоепічних невідповідностей щодо первісного звучання тексту українською мовою.

Виданий документ у Галичі „w trethi den Matkiei Boży w lita tisiecznoho trisothnoho [piatdesia]thoho perwoho ot rozestwa Christowa“, тобто 18 серпня 1351 р. Певне застереження щодо датаційного формулювання викликає лише перша частина слова, яка означає десятку століття, а саме [piatdesia]thoho. Слово у першій частині написане нечітко. Його можна прочитати також як [tricze]thoho, що, однак, є непереконливим стосовно змісту документа. Потрібно читати не [tricze]thoho, а [piatdesia]thoho, інакше дата суперечить згаданим у документі найменням експонента та свідків. До 50—60 рр. XIV ст., а не раніше, відноситься діяльність Оти з Пільча (Пілецького) як старости Руської землі (1351—1369), свідки Shudiwoj — відомий під 1349 р. (Розов, № 2) — та Piotr Iwanowicz — 1351—1353 рр. У 1350-х рр. згадується у ряді документів як свідок Choczko Bobelski (фактично Хотко або Хотко Бибельський) і т. д.

Оригінал грамоти засвідчувався старостинською печаткою.

Не викликає застережень структура документа: вона членується на три основні частини, кожна з яких виповнена відповідною кількістю клаузул, що в основному співмірні зі змістом класичних формулювань.

Грамота автентична, публікується вперше.

Wo imie Oicza ÿ Swiatoho Ducha.

Ja pan Otha s Pilcze starosta dzierzaw Ruskoiei Ziemli sfiethszomo kozdomu dobromu naszom listom kto na nÿ vzdrit ÿ kto vsliszit.

Prisla peret nas pani Laskauaia Owdoczia swoieiu wnukoiu z Maruskoiu dobroiu wolieiu i sfoÿm dobrim rozume za swoioho dobreho ziwota wozdala swoieiu dziedninv w Haliczkoiei wolosti, wozdala swoiei wnuczie Maruszi na wieki wiecznoie, ze wsem prawom, zo wsiemi vzitki sto suth albo budut, z mitom, ÿ z rikoiu, ÿ z wodoiu, ÿ stawem, ÿ zo mlinem, y s polem, y s sianozeczmi, ÿ z lesom, y zo wsiemi vzitki. Wolna Maruska tot Wasziczen prodati, ÿ zastawithi ÿ oddati na swoie polepszenie obernuthi vczinithÿ iako swoÿm na wieki.

A pri tom bely [!] panowye, pan Hendrich woiewoda Haliczki, pan Wolotko y pan Piotr Iwanowicz, pan Choczko Bobelski [!] y pan Shudiwoi, y pan Chalastra.

Na to swiedocztwo nas list iezmo dali y naszu pieczat priwiesieli.

Pisan list w Haliczu w trethi den Matkiei Boży w lita tisiecznoho trisothnoho [piatdesia]thoho perwoho ot rozestwa Christowa.

Рук.: AGAD w Warszawie. Metryka Koronna, t. 95, k. 279—279 zw. Список 2 жовтня 1559 р.

№ 2

1352 р., травня 8. [Перемишлъ].— Староста Руськоï землі Ота з Пільча (Пілецький) встановлює на території лісу Радохонь, що у Перемишльській волості, межу волóдінь пана Кузьми Сурмича

Грамота видана від імені старости Руської землі Оти з Пільча (Пілецького) і за своїм смисловим і дипломатичним навантаженням належить до розмежувальних документів. Поява грамоти пов'язана з проханням шляхетного Кузьми Сурмича, який звернувся до короля і старости Руської землі з заявою встановити межу його володінь, оскільки „iesth yemu krywda wo graniczach w lesi Radochoni", що у Перемишльській волості. Староста відгукнувся на прохання, розпорядився виїхати „zemliany [...] wolosty y starczy", і ті визначили „wieczne graniczy y przisziegli po prawdy".

Оригінал грамоти не зберігся. Про її текст дізнаємось зі списку, що входить до окремого комісарського протоколу, внесеного у формі обляти в актову книгу Перемишльського земського суду під 1606 (?) р. (книга за 1585—1686 рр.). В основу цього списку покладено текст грамоти з підтвердженого документа (трансумпту) короля Сиґізмунда Авґуста, що виданий у Кракові 11 листопада 1542 р. і включений у документ перемишльського підкоморія Павла Коритка з 1578 р. Підтвердна грамота на сьогодні втрачена. Заголовок обляти: Oblata litterarum privilegii ac granitierum super bona villae Bolanowicze servien[s] ex parte generosi Ioannis Jaszkmaniczki de Iaskmanicze nottarii terrae Praemislien[sis] (ЦДІА України у Львові, ф. 14, оп. 1, кн. 155, с. 397—398).

Текст грамоти транслітерований з кирилиці латинськими літерами. Це могло відбутися на рівні підготовки підтвердження грамоти королем Сиґізмундом Авґустом 1542 р. У зв'язку з цією транслітерацією помітно ряд орфоепічних невідповідностей з українським звучанням слів.

У датаційному формулюванні відсутня вказівка на місце видачі документа, однак оскільки йдеться про територію Перемишльської волості, то, правдоподібно, документ складався у Перемишлі. Інші частини датаційного формулювання не викликають зауважень. Традиційно для південно-західного реґіону Русі-України день і місяць подані за назвою християнського свята („w den szwieteho Iwana Bogoslawa", що припадало на 8 травня), рік — за новою ерою літочислення. Правда, після числа „pietdesieth" з невідомих причин внесене польською мовою додаткове слово — „dwudziestego". Правдоподібно, це пов'язано з невпевненістю у відчитанні слова писарем комісарського протоколу із тексту основи — документа 1542 р.

Оригінал грамоти засвідчувався старостинською печаткою.

Загалом у документі відсутні застереження щодо його структурної побудови. Пропущена, однак, клаузула *свідки*, у яку, як правило, вписуються прізвища осіб присутніх під час акту розмежування і встановлення межі між землями. Вона могла бути в оригіналі, але пропущена копіїстами під час копіювання документа у 1542 чи 1606 рр.

Грамота автентична. Попередні публікації містять суттєві помилки.

W imie Oycza y Szyna y Ducha Swietego amin.

A szie ya pan Otha Pilieczki starosta Ruskoiey ziemli priwodim tho ku wiecznoiey pamiethy szim naszym listem kazdemu dobromu, kto uzdrith nass listh, albo uszłysyth czteci yecho koli budeth ieho potreba komu.

Przisel przed krolia y pred nasz slachethny pan Kuzma Surmycz oiczycz Bolenowski, zalowal iesth nam kako iesth yemu krywda wo graniczach w

lesi Radochoni, y my iesmo przykazali panu Othu aby wyiechal y zemliany ruskiemi y laszkiemi obapolnemi Przemyskiey wolosty y starczy, tho iesth pan Kuzma dowiel granycz wieczysthych w lesi Radochoni themi zemlany y starczy ukazali suthy[1] granicze: od Krukienicz po Siecznicza asz po Berezowsku, od Ritarowycz od koli wstala ryczka Bolanowska y po wierchowiny y po Rogozienskiey lug od Rohozna y od Radochoniecz po Rudawy potok asz do Dobrozinskieho potoka y po ty potoki tekucze w Bolenowsku od wierchowin. A inni wszi od Radochoniecz po Kniezy Dub y po Duplenu Mogilu ass po Ostrohanski potoczok, ktory teczeth w Bolenowku protiw Hostyslawiczom. Y wyznawsy y ukazawszy wieczne graniczy y przisziegli po prawdy.

Y ia na tho pieczeth swoiu priwiszil w den szwieteho Iwana Bogoslawa, po lety Rozestwa Christowego thysiecz trysta pietdesieth[2] y wtoreho lietha.

Рук.: ЦДІА України у Львові, ф. 14, оп. I, кн. 155, с. 397—398. Список 1606 р.

Опубл.: P[rocha]ska A. Dokument graniczny czerwono-ruski z 1352 r. // Kwartalnik historyczny.— Lwów, 1900.— R. 14.— S. 54; Zbiór dokumentów Małopolskich. Dokumenty z lat 1211—1400 / Wyd. St. Kuraś i I. Sułkowska-Kuraś.— Wrocław; Warszawa; Kraków, 1969.— Cz. 4.— S. 92.— N 943; Купчинський О. А. П'ять староукраїнських грамот XIV ст. // Мовознавство.— 1986.— С. 61.— № 1.

Примітка 1. В оригіналі, очевидно, було „суть тыи"; 2. Далі помилково внесено слово „dwudziestego".

№ 3

1353 р. [Перемишлъ].— Староста Руського воєводства Ота з Пільча (Пілецький) за наказом короля Казимира III розмежовує землі сіл Надковичі та Оріховецъ

Грамота видана від імені старости Руської землі Оти з Пільча (Пілецького). Передувало появі документа „приказаніє королѧ казимира". Належить до розряду розмежувальних документів, у ній ідеться про „розєзд" між селами Надковичі (нині Гнатковичі), що належало перемишльському єпископові Кирилові Волошину і Оріховець (належало боярину Осташкові Потрутовичеві). Обидва села входили у Перемишльську волость.

Оригінал грамоти нині не відомий. Її текст облятовано в актовій книзі Перемишльського земського суду під датою 25 січня 1575 р. Грамота вносилась на основі кириличного, писаного українською мовою, пергаментного оригіналу, що був поданий до книг суду спадкоємцем села Оріхівця Валентином Оріховським. Письмо списку — пізній півустав. Заголовок обляти: Oblatae l[itte]rae granicierum ex parte g[e]n[er]osi Valentini Orzechowsky iudicis terrestris Premysliensis (ЦДІА України у Львові, ф. 14, оп. I, кн. 32, с. 250—251).

До кириличного списку доданий транслітерований список документа латинськими літерами (Там само.— С. 251—252).

Датаційне формулювання не містить назви місця, де писався і звідки видавався документ, а також відсутня у ньому частина власне дати, тобто дня і місця, коли писався документ. Вказаний лише рік за старою ерою літочислення і юліанським календарем: „а писаⁿ лисτь въ лѣто ѕ҃·ѿ҃·з҃·а҃·го", тобто 1353 р. Таке датування —

присутність у датаційному формулюванні тільки дати року — не викликає застережень щодо дипломатичної вартості документа. Датування тільки роком було поширене у практиці виготовлення документів і актів XIV—XV ст. (пор.: Розов, № 5—7, 9, 12).

Писався документ, цілком правдоподібно, у Перемишлі.

Оригінал документа засвідчувався старостинською печаткою.

Структура грамоти відображає класичну тричастинну побудову; кожна з частин виповнена відповідного змісту клаузулами.

Автентичність грамоти безсумнівна. Наявні на сьогодні публікації її тексту не витримують критики, оскільки містять багато неточностей.

Мы пан ѡтта пилецкии староста рꙋскои землѣ знаю то нашим листом нн҃ѣ и потомь и съ приказанїемь королѧ казимира господарѧ нашего милостивого· казал ми абыхь розехаль межи кꙋрилом волошином влдкою премышскым и межи ѡсташком потрꙋтовичемь· межи надковичи влдчиным селом а межи ѡрѣховци потрꙋтовича селом· тогъды мы выехали межи них и с тыми боѧры што оу тот час с нами были· тогды есмо рекли влдцѣ· чим хочеш того доказати поки ес заехал· тогды влдка поставил старцѣ добрыи люди· и такожь испытали есмо пана ѡсташка потрꙋтовича· дѣдича ѡрѣховского чим того хочеш доказати поки есь заехал· тогды пан ѡсташко поставиль старцѣ добрыи люди· тогды казали есмо старцюм ѡтстꙋпити исмотивитис с обꙋ стороноу. Тогды старци исмовившисѧ и сгодилис на ѡднꙋ рѣчь[1]· и пошли соут ꙋказꙋючи границѣ насеред дꙋбровы Ꙗхьновицѣ· тогды казали сыпати границѣ серед доубьровы ꙗхновицѣ а ѡт ѧхьновицѣ простѣ коу болоту а через болото простѣ к могїлѣ ко городищꙋ ко чанковской граници ко городищꙋ[2]. а также сыпали есмо границю доубь серед дꙋбровы ꙗхновицѣ над долиною ис ихь волею влдчиною и потрꙋтовича ѡсташьковою покꙋд старци вели и ꙋказовали, то есмо розехали на вѣкы вѣчными· границѧми ѡграничили· и листь свꙋи дали есмо на то и печат нашꙋ привѣсили.

А при том были боѧре: пан ходко выбельскыи· ꙗнко коуньцевич· пан глѣбь дворскович· пан ходко лоевич· григор тимошевич· кдевко кривецкии· васко кузмич· богданко воютицкии· ивашко кадолфович· юрии сѣвроукович· а се дворѧне: пан вышенко сестричич дворсковича· пан мстибор· Ꙗшко писар· а се мѣстичеве: михалко воить премыскии и аньдръко гинцевич· ганко гирлахович· А при томь было много добьрых·

А писан листь въ лѣто ѕ҃·ѡ҃·ѯ҃·а҃·го

Рук.: ЦДІА України у Львові, ф. 14, оп. I, кн. 32, с. 250—251 (кириличний текст), с. 251—252 (транслітерація тексту латинськими літерами). Списки 25 січня 1575 р.

Опубл.: P[rocha]ska A. Akt graniczny czerwono-ruski z 1353 r. // Kwartalnik historyczny.— Lwów, 1896.— R. 10.— S. 814—815; Zbiór dokumentów Małopolskich.— 1969.— Cz. 4.— S. 95—96.— N 946 (транслітерація тексту латинськими літерами); Купчинський О. А. П'ять староукраїнських грамот...— С. 62.— N 2.

Примітка: 1. У тексті помилково „чѣчь"; 2. Написано „рогодищꙋ".

№ 4

1369 р., лютого 23. Перемишль.— Перемишльський воєводський суд у присутності старости Руської землі Яска Кміта розглядає суперечку про земельні угіддя між землянами Пінько Кунашевичем і Верещаком Бутевичем

Документ виданий воєводським судом Перемишльської землі у присутності руського старости Яска Кміта і належить до ряду судних грамот. Своєю формою нагадує традиційний протокольний запис суду (текст починається датою), сприймається як витяг із судового протоколу, який звичайно складався судом пізніше або паралельно з протоколом як окремий документ і видавався на руки зацікавленої сторони, а з метою надати йому особливої публічно-юридичної сили називався „грамотою".

Оригінал документа (як і його протокольний протограф, що міг бути вписаний у книгу Перемишльського воєводського суду середини XIV ст.) нині не зберігся. Про текст дізнаємось із обляти в актовій книзі Перемишльського гродського суду, куди він був унесений 1 квітня 1608 р. на прохання Перемишльської капітули. Заголовок обляти: Oblata decreti ex parte capituli eccl[esi]ae catedralis Praemisliensi[s] (ЦДІА України у Львові, ф. 13, оп. 1, спр. 324, арк. 509). На той час, як свідчить вступний протокол судового розгляду справи, ще був відомий оригінал документа (писаний на пергаменті і, можливо, засвідчений печаткою). Його показували перед судом. До кириличного тексту доданий переклад документа польською мовою. У документі зазначено, що угіддя, які є предметом судової суперечки — належали до „кꙋнашевичо^{в} из вѣка при рꙋских кнꙗзе^{х}".

Також відомий інший список документа, що зберігся на окремому аркуші. Він був створений через 60 років, а саме 23 квітня 1672 р. (ЦДІА України у Львові, ф. 13, оп. 2, спр. 3, с. 111—112). Список дуже нагадує чорнову копію: складений неохайно, містить багато пропусків.

Датований документ за старою ерою літочислення і юліанським календарем. Число дня і місяць у датаційному формулюванні подані традиційно за церковним календарем: „во вѣлѣю ст҃го Мацѣа ап҃^{с}ла и ева^{н}ъгелиста", тобто 23 лютого. (Число дня уточнює назва дня у тижні — „четъве^{р}токъ" — першосічневого початку року). Аналогічне датування відоме з інших грамот цього часу (пор.: Розов, № 14, 19, 23 та ін.)

Грамота автентична, публікується вперше.

Въ лѣто ѕ҃ѡ҃о҃з҃ и ста^{л}сꙗ сꙋдъ во вѣлѣю ст҃го Мацѣа ап҃^{с}ла и ева^{н}ъгелиста ꙋ четъве^{р}токъ при пн҃ꙋ ꙗ^{с}кꙋ Кмитѣ старостѣ рꙋ^{с}ко^{м}, ѡже и ста^{л}сꙗ сꙋдь·

Тꙗга^{л}сꙗ пѣнъко кꙋнашеви^{ч} и с верещакою Бутевичемъ ѡ га^{и} що ꙋ частровици и ѡ зе^{м}лю и помо^{г}ль бг҃ъ пѣнъкови воснꙗгати ꙋ ве^{р}^{є}щаки, како же бы^{л} кꙋнашевичо^{в} из вѣка при рꙋских кнꙗзе^{х}· Такоже и нинѣ сꙋдь ꙋздалъ пѣнъкови ты^{и} гаи и со зе^{м}лею ꙋ вѣки и со сѣножа^{т}ми и со лꙋками и со всѣмь истѣмь ка^{к} тꙗ^{г}ло из вѣка[1] к томꙋ дѣди^{ч}твꙋ ꙋ бы^{ш}ковичо^{х}·

а сꙋди^{л} ти^{и} сꙋдь Анъдрѣико испро^{в}ски^{м} [!] воевода перемиꙋ^{с}льски^{и}· бра^{т} его ꙗ^{с}ко а сꙋдиа Кость Ѳокови^{ч}· Миха^{л}ко воить перемиꙋ^{с}льски^{и}· Ꙗ^{с}ко писа^{р}· панъ ме^{ч}сла^{в} бꙋдиво^{и}· ꙗнꙋ^{ш}ко жира^{в}скии; мѣстичеве: ми^{ч}ко ранфлеви^{ч}· ганъко гѣрпахови^{ч}· Аньдри^{х} че^{х} вапове^{ц}ки^{и}· а при то^{м} бы^{л} Ꙗкꙋбь быскꙋпь· кнꙗ^{з} ба^{р}толомѣи· плеба^{н} а^{л}бра^{х}ть· Кмита старости^{н} бра^{т}· Ѳеменъ тꙋрꙗти^{ч}· За^{н}ъ широбокови^{ч}· ма^{т}фѣецъ сере^{б}ны^{и}· кꙋзьне^{ц}ъ давидець ѡста^{ш}ко потрꙋтови^{ч}· синь его миха^{л}ко· а бы^{л} сꙋ^{д} ꙋ ста^{н}лꙗ домꙋ·

А писана грамота ꙋ а^л^бра^х^та ꙋ домꙋ, а писа^л^ диа^к^ пана старости^н^ переми^с^льски^н^ и ꙗ^н^ъко рипочи^ч^· А да^л^ пѣнько помо^ч^ного гри^в^нꙋ сере^б^ра·

Рук.: ЦДІА України у Львові, ф. 13, оп. 1, кн. 324, арк. 509. Список 1 квітня 1608 р.

Примітка: 1. Слова „тѧгло и^з^ вѣка" написано двічі підряд і далі повторення: „и^з^ вѣка к томꙋ и^з^ вѣка".

Варіант тексту

В лѣто[1] ста^л^сѧ сꙋ^д^ в вѣлію ст҃аго ма^т^феꙗ[2] ап҃тла. и ева^н^листы[3] в[4] четве^р^то^к^ при Пнꙋ ꙗ^с^кꙋ Кмитѣ, старостѣ рꙋскомъ ѡжь стал сꙋдъ·

Тѧгалъсѧ пѣнко кꙋнашевичъ ис вьрьщакомъ бꙋтевичьм ѡ гаи що ꙋ щастровици и ѡ землю и помоглъ Бг҃ъ Пѣнкови востѧгати ꙋ ве[ре]щаки· Коко [!] же бывъ кꙋнашевичов извѣка· При Рꙋсних· Кнѧзѧх<> так<о> же і нн҃ѣ сꙋдъ воздал Пѣнкови тои[5] гаи и со зе^м^лею во вѣки и со сѣножатми<> и со лꙋками<> и со в<ь>сѣми[6] истымь како тѧгло из вѣка тѧ^г^ло[7] из вѣка к томꙋ извѣк[а] к томꙋ изь вѣка дѣдитствꙋ <ꙋ> вышковичах·

Сꙋдив той сꙋд Андренко ис провоким[!] воевода Перемыс[кий] брать его ꙗско· а сꙋдїѧ ко^ст^ сꙋковичь· михалко вꙋить Пер<е>мыскій<> ꙗско Писар· Пн҃ь мечислав· Бꙋдивꙋй· ꙗнꙋшько жиревский· <мѣ>стичеве: миско Ранꙋфлевичь· Ганко Гип҃акоховичь· аньдрѣх Чех вап<ове>цькій· а При томь быль ꙗкꙋбь Бискꙋпъ· кнѧзь Бартоломѣи плебан [...]хтъ[8] кмита· старостинь Брать· Семень Туратичь· Зань широбокови^ч^, матьвѣець сребрьный· Кꙋзнець Давыдецъ· Wсташко Потрꙋтови<ч> сн҃ь его михалько· А был сꙋдъ· оу Станлѧ в домꙋ·

А писана Грамота [...]бра́хта[8] ꙋ домꙋ· а писалъ дѧкь Пана Старостинъ Перемыскій ꙗнъко Рипочичъ, а даль Пѣнько помочного Гривнꙋ Срѣбъра [!].

Рук.: ЦДІА України у Львові, ф. 13, оп. 2, кн. 3, с. 111—112, Список 23 квітня 1672 р.

Примітка: 1. Далі незаписане місце; 2. Зверху над останнім складом слова дописано „цѣѧ", тобто „мацѣѧ"; 3. Над рядком виправлення останньої літери „ы" на „а"; 4. Спереду перед літерою „в" проставлено „ꙋ"; 5. Слово написане над рядком; 6. Слово прочитується також як "восѣми"; 7. Слово правлено з „тако"; 8. Частина слова не прочитується.

№ 5

1392 р., червня 24. Перемишль.— Староста Руської землі Ян Тарновський за наказом короля Владислава Яґелли встановлює межу між землями сіл Ятвяги і Ритаровичі

Грамота написана і видана від імені старости Руської землі Яна Тарновського, належить до розряду розмежувальних документів. Чин розмежування проведено згідно з попереднім розпорядженням („наказаніемъ") короля Владислава Яґелли, унаслідок чого був зроблений „ро^з^供издъ межи ꙗтъвѧгги королевои дѣдиною а межи рытаревичи Гри^ч^ковою дѣдиною вѣчъною" і створена грамота.

Оригінал документа втрачено. Про його текст дізнаємось із внесеної на основі пергаментного оригіналу в актову книгу Перемишльського гродського суду обляти з датою 23 січня 1616 р. Запис документа відбувся на прохання Данила Гонського у зв'язку з суперечкою за землі між родами Гонських і Хращевських. Заголовок обляти: Oblata granicierum inter Jatwięgi et Rytarowicze (ЦДІА України у Львові, ф. 13, оп. 1, кн. 332, с. 159).

До кириличного списку доданий переклад польською мовою (Там само.— С. 159—160).

Писана грамота у Перемишлі. Повне її датаційне формулювання: „А писа^{н} ли^{ст} в Премышъли в днъ стого Ивана лѣта бжого а лѣтъ и т҃ · лѣтъ и ч҃ · лѣтъ и второго лѣта". Форма подачі дати року не викликає застережень, розшифровується як 1392 р. (аналоги пор.: Розов, № 8—10, 13 та ін.), числа дня і місяця подані традиційно за святами церковного календаря, хоч однозначне відтворення і ідентифікація цієї дати викликає застереження щодо своєї точности. Справа у тому, що свято св. Івана у датаційному формулюванні подане без жодного уточнюючого слова („в днъ стого Ивана"). Виникає запитання, якого св. Івана? Церковний календар для свята св. Івана відводить 15 днів (Срезневский И. И. Древний русский календарь по местным Минеям XI—XIII вв.— СПб., 1863.— С. 4—19 (Христианские древности и археология В. Прохорова, кн. 7); Макарий. История русской церкви.— СПб., 1888.— Т. 3.— С. 303—315), а археографічний — понад 50 (Горбачевский Н. Археографический календарь на две тысячи лет...— Вильно, 1869.— С. 86). За критерій у цьому випадку ми обрали дедуктивні відомості, тобто яке саме свято св. Івана найурочистіше відзначуване у році церквою і людьми. З усіх днів ми обрали день народження св. Івана Предтечі, яке у 1392 р. припало на 24 червня.

Оригінал грамоти засвідчувався печаткою.

Грамота відображає типову структуру середньовічного документа, що складається із трьох основних частин, кожна з яких репрезентує зміст різних клаузул.

Автентичність документа безсумнівна. Попередня публікація його містить багато суттєвих помилок.

А се знаменито бѹдѹ и свѣдочъно всѣмъ добрымъ людемъ што на тотъ листъ ѹзоз^{д}ратъ ·

А се мы панъ ıанъ дѣдичъ Та^{р}нѹвъски^{н} · староста рѹскои зе^{м}ли познаваемы то нашы^{м} листомъ господаря нш҃го милостивого наказанiемъ короля владыслава полскаго. Єго прыказанiемъ то есмы вчынили ро^{з}ииздъ межи[1] Ꙗтъвягги королевои дѣдиною а межи рытаревичи Гри^{ц}ковою дѣдиною вѣчъною · призвали есмо к томоу ро^{з}изъдови земъляны старыи и молωдыи боюры [!] рѹскии и ста^{р}ци моужи старiи въ исполняя села доложилися и мы[2] ты^{х} ста^{р}цювъ и допытали есмо ся и^{х} з ωбоу сторонъ · А ωни съзнали вѣчънѹю границѹ и прысягъли на тѹю кѹды ωни ста^{р}ци пошли по зе^{м}ли тѹда е^{с}мо велили копати границѹ межи ıа^{т}вягги королевои дѣдинои а межи Рытиревичъ Гры^{ц}ковою дѣдиною вѣ^{ч}ною · почавъши ω^{т} сѹдъковъскои границѣ оузгороу Рωдино<ю> [!][3] ажъ до княжеи ки^{р}ници подъ лѹгъ съзънаня ста^{р}цювъ и выведеня границѣ прысѹдили есми с тыми добрыми которы же в тотъ ча^{с} с нами были · Грыцъкови Рытарѹвъскомѹ де^{р}жати вѣчъно ·

А про то дали есмо грамотѹ нашѹ грицъкови Рытерѹвъскомоу на потве^{р}дзеня томоу ро^{з}изъдови · и печа^{т} нашѹ привисили есмо ·

А пры то^{м} были свѣдъци: Панъ Хо^{д}ко Быбе^{л}скы^{и} · па^{н} ми^{ц}ко вжоуровъски^{и} · Панъ сꙋдіѧ Костъко · па^{н} Стахъничъ Челѧтицъки^{и} · Панъ Костъко Шелъвовичъ · Па^{н} Иванъ Капъли^{ч} и инны^{х} много добры^{х} пры тѡ^{м} было ·

А писа^{н} ли^{ст} в Премышъли в д҃нъ с҃того Ивана лѣта б҃жого а лѣтъ и т҃ · лѣтъ и ч҃ · лѣтъ и второго лѣта[4] ·

Рук.: ЦДІА України у Львові, ф. 13, оп. 1, кн. 332, с. 159 (кириличний текст); с. 159—160 (польський переклад). Списки 23 січня 1616 р.

Опубл.: Купчинський О. А. П'ять староукраїнських грамот...— С. 63—64, № 4.

Примітка: 1. У тексті над словом є позначка, яка нагадує нетиповий для почерку рисунок літери „д"; 2. Помилково написано „мо"; 3. Так у тексті. Згідно з польським перекладом „Rudką", отже, очевидно, „Рудкою"; 4. Після основного тексту грамоти дрібним почерком написано: „[...] г^{р}ски [?] писалъ". Це підпис, який належить переписувачеві грамоти в актову книгу; при польському перекладі такий підпис відсутній.

№ 6

1395 р., березня 9. Перемишль.— Король Владислав Яґелло надає своєму слузі Драгомирові і його нащадкам села Рахине і Дуліби з усіма приналежними до них угіддями

Грамота належить до розряду дарчих документів. Писана і видана, правдоподібно, королівською канцелярією під час перебування короля Владислава Яґелли у Перемишлі. Король подарував слузі Драгомирові села Рахине і Дуліби з усіми приналежними до них землями і правами „na wiki wiczne" за те, що „viernie posluzil".

Місце знаходження оригіналу на сьогодні не відоме. Його текст дійшов до нас у записі Коронної метрики, який основується на списку підтвердження (трансумпту) документа, виданого королем Сиґізмундом Авґустом з датою: Люблін, 3 лютого 1569 р. Заголовок запису: Confirmatio privilegii super villas Rachina et Duleby pro generoso Benedicto Naraiowski (AGAD w Warszawie. Metryka Koronna, t. 107, k. 330—331).

Текст грамоти транслітерований з кирилиці латинськими літерами (правдоподібно, так було і в оригіналі королівського підтвердного документа), містить ряд орфоепічних невідповідностей щодо звучання слів та виразів українською мовою.

Формулювання власне дати: „w den Czuterdessiat swiatich pod lity rozestwa Christowa perszei tiszety [!] trista y dewietdesiat y piatoho lita" не викликає застережень. Свято 40-ка святих у 1395 р. припадало на 9 березня.

Оригінал грамоти засвідчувався королівською печаткою.

Немає зауваг і щодо структури грамоти. Вона складається з трьох основних частин, кожна з яких включає відповідного змісту клаузули.

Грамота автентична. Публікації грамоти 1974 та 1986 рр. містять, порівняно з нині публікованим списком, багато суттєвих помилок.

W imie Oicza y Sziwietoho Ducha amin.

My Wladislaw z bozei milosti korol polski y litowski, y ruski, y inich mnohich zemli hospodar znaiomo czinim sim naszim listom, ktokoli nain vzozdrit y usliszit, niniszim y potom buduczim, a ze Drahomir nasz wirny sluha nam viernie posluzil, naszim ditom y naszim sczatkom, dali esmy iemu y ieho ditom, y ieho sczatkom sela Rachinie, Doliby y s poly, z lissy y z dubrowani, z rikami, ze mliv [!][1], ze wszimy uzitki y ze wszimi hraniczami, sto koli z wiku przislussalo k tim selom na wiki wiczne. Wolen

prodati, wolen obminithy, w swoie lipsze pozitki obrotiti. A y s toho maiet nam sluziti, naszim ditom y naszim sczatkom, wony ieho diti, y ieho sczatkowe a sluziti iemu dwoma strilczoma y kopiam, hde koli nam budet nadoby.

A szwidoczi na to: pan Jaszko Tarnowski y pan Dmitr marszalko, y xiąz Kurowski kanclerz, y pan Klimanth podkanczlerzi.

Na potwirzenie shemu listu kazalismy priwisziti naszu peczat.

W naszom horodi w Peremyszli, w den Czuterdessiat swiatich pod lity rozestwa Christowa perszei tiszety [!] trista y dewietdesiat y piatoho lita.

Рук.: AGAD w Warszawie. Metryka Koronna, t. 107, k. 330—331. Список після 3 лютого 1569 р.

Опубл.: Zbiór dokumentów Małopolskich.— 1974.— Cz. 6.— S. 128—129.— N 1606; Купчинський О. А. П'ять староукраїнських грамот...— С. 64.— № 5.

Примітка: 1. Слово написане нечітко, замість кінцевого „v", очевидно, повинно б виступити „n" і форма „ze mliv" відповідати староукраїнському „зє млин" (з млинами).

№ 7

1400 р., квітня 23.— Староста Руської землі Ян Тарновський встановлює межу між землями села Лотатники, Ярошин демнею, Репехович демнею, Хильчич демнею, Михалковом, Коморовом з одного боку, з другого — селом Верчанами і Верчанською демнею

Грамота писана і видана від імені судомирського воєводи та руського старости Яна Тарновського. За смисловим та дипломатичним навантаженням вона належить до розмежувальних документів. Написання грамоти відбулося за наказом короля Владислава Яґелли, якого просив пан Михайло Прочевич (Процевич) „о границꙋ" — визначити межі приналежних йому земель і маєтностей.

Ориґінал документа не зберігся. Про його текст дізнаємось зі списку, що був уміщений у книзі Львівського земського суду за 1586 р., де він поданий у контексті документа Миколи Гербурта і у зв'язку зі суперечкою за землі між родами Браницьких і Нарайовських. Заголовок обляти: Naraiowski cum Branieczkў (ЦДІА України у Львові, ф. 9, оп. 1, кн. 774, арк. 1331). До кириличного тексту доданий текст цієї ж грамоти у транслітерації латинськими літерами (Там само.— С. 1332).

Датаційне формулювання у документі неповне, подане без одного елемента — вказівки про місце складення і видачі грамоти. Щодо власне дати і форми її подачі у документі зауваження відсутні. Правда, викликає певне застереження вжитий перед іменником „лѣто" (перший раз) прийменник по, у якому копіїст, очевидно, пропустив кінцеву приголосну д (под), або ж, що менш імовірно, помилково прочитав у прийменникові літеру п замість в (во): „А то сѧ дѣꙗло дне^{с} с҃то^{го} Юрiѧ по лѣто ро^{ж}ства х҃ва тысѧ^{ч} лѣ^{т} и чтыриста лѣ^{т}". Свято св. Юрія у 1400 р. припадало на 23 квітня.

Ориґінал документа засвідчувався старостинською печаткою.

Структурно грамота ділиться на три основні складові частини, що виповнені відповідними клаузулами. Згадувані у клаузулі імена свідків, що присутні під час розмежування відомі з інших документів, більшість згадуваних у документі географічних назв також дійшли до нас в ідентичному або дуже подібному до теперішнього звучанні.

Грамота автентична, публікується вперше.

Се ꙗ панъ Ꙗнъ дидичъ Тарна^{в}ски^{и} въевода сꙋдомирски^{и} староста рꙋски^{и}· вызнаваю симъ наши^{м} листо^{м} ко^{ж}дѡмꙋ дѡбромꙋ комꙋ бꙋде^{т} его потребизна· нынѣ бꙋдꙋчи^{м} и пото^{м}·

Пришедши панъ Михаило Прочеви^{ч} просиль е^{го} господара наше^{г} королѧ Владислава о границꙋ ѡ^{т} лѡтатни^{к} и ѡ^{т} гарѡшинѣ демнѣ и ѡ^{т} репехови^{ч} демнѣ и ѡ^{т} хилчи^{ч} демни и ѡ^{т} михалкова и коморова, ѡ^{д} его села Верча^{н} и ѡ^{т} верчанскои демнѣ·

И но на^{м} господа^{р} коро^{л} приказа^{л} выйхати и розграничити и но мы есмо та^{м} выехали с паны и земѧны, и велилѣсмы старши^{м} стати з ѡбою сторонь и пыталисмы старцѡвь покова есть королевство а покова е^{ст} Верчанское и старци сѧ згодили и ꙋзнали· Ѡ^{т} стрылковскои границѣ и ѡ^{д} могилы пꙋте^{м} доловь дꙋбровою по липе поверхь за бышева потока· и поверхь кадилного лѣска и потока· и поверхь Горбова лѣска и потока· и поверхь Сычева лѣса и потока·по конець Дѣдова лѣса и потока ѡ^{т} Дѣдова лѣса по могилꙋ·ѡ^{т} могилы поперекь пꙋти и дꙋбровы и лѣса а ли^{ж} в рѣкꙋ Жежавꙋ· а ѡ^{т} рѣки Жежавы пони^{ж} сѣножати ѡ^{т} стры^{н} лꙋки, сѣножа^{т} ѡстрага лꙋка к верчанѡ^{м}· А ѡ^{т} стры^{н} лꙋки попере^{к} лѣса мокрца к Татарско^{н} граници· И мысмо старцовь выслꙋхали и с паны которыи з нами были измовілисѧ есмо по та^{т} [!] ꙋрочища вышеписаныи по могилы и по пꙋ^{т} которы^{н} бѣжи^{т} к гаришинѣ демнѣ полѧ, дꙋбровы и лѣски и потоки которои бѣжа^{т} к рѣцѣ Бере^{ж}ници то есть королевское· А на дрꙋгꙋю сторонꙋ тат же [!] ꙋрочища по могилы и по лѣски по верхы потоков присꙋдили есмо и приказали панꙋ михаилови Процевичꙋ к верчано^{м} на вики·

И на тосмы помочное взгали· и к темꙋ наше^{мꙋ} листꙋ печа^{т} есмо свою привисили·

А при тѡ^{м} были свѣдци пань Волчко Переслюжичь· пань Бенко· пань Глѣ^{б} рѣмановски^{н}· п҃нь Чемѣр· п҃нь Данило Задеревецки^{н}· п҃нь Ивашко Дѣдѣшицки^{н}, пань Васко Мошенчи^{ц} и ины^{х} досы^{т} добры^{х} было·

А то сѧ дѣѧло дне^{с} ст҃о^{го} Юріѧ по лѣто ро^{ж}ства х҃ва тысѧ^{ч} лѣ^{т} и чтыриста лѣ^{т}·

Рук.: ЦДІА України у Львові, ф. 9, оп. 1, кн. 774, арк. 1331. Список 1586 р.

№ 8

1409 р., лютого 28. Сандомир.— Король Владислав Яґелло дарує за „вірну службу" слузі Степанові Угрину та його нащадкам село Стрілківці на Виликоночславі, що у Скальській волості Подільської землі, з усіма приналежними до нього землями, данинами, повинностями та обов'язком обороняти Подільську землю на випадок потреби перед ворогом

Грамота видана від імені польського короля Владислава Яґелли і належить до розряду дарчих документів.

Ориґінал документа не відомий. Знаємо про нього лише з копії, яка дійшла до нас у записі Коронної метрики, що основується на списку підтвердження (трансумпту) документа, виданого королём Сиґізмундом Авґустом з датою у Варшаві 2 січня 1557 р. Заголовок запису: Confirmatio litterarum Ruthenico idiomate scriptorum... (AGAD w Warszawie. Metryka Koronna, t. 89, k. 136—137).

Текст грамоти транслітерований з кирилиці латинськими літерами (правдоподібно, таким він був уже в королівському підтвердному документі), містить ряд орфоепічних невідповідностей щодо первісного звучання слів і виразів українською мовою. Окремі слова полонізовані.

Виданий документ у Судомирі „vtoroie niedieli velikoho postu w czetwerh pod lyety rozestwa Christova tysiacza liet i czotirista liet dieviatoho lieta", тобто 28 лютого 1409 р. Датований документ за новою ерою і першосічневим початком року.

Оригінал грамоти засвідчувався королівською печаткою.

Не викликає застережень структура документа. Вона чітко членується на три основні частини, кожна з яких виповнена відповідною кількістю клаузул, що співмірні зі змістом класичних формулювань. Клаузула *диспозиції* королівського документа містить відомості про те, що данина мешканців села Стрілківців не повинна бути іншою, як була „za pirvich kniaziath". Клаузула *свідки* репрезентована відомими людьми з інших тодішніх близьких за часом появи документів.

Грамота автентична. Попередньо публікована зі значними помилками.

W imie boze stan sie.

Wladzislaw boziiv milosczіu krol polski i litewski, ruski y ynnych mnohich zieml hospodar znaiemo czyniem sym nasim lystom kozdomv, kto koli win vzrith yli vsslyssit cztvszi, koli koho budzie potrzebizna.

Ize dayem i daliesmo sluzie nassomv Stepanu Vhrinu nassv dziedzinv Strzelkowczi na Vielikonoczslavie w Skalieczkoy volosczi vozrewssi na ieho viernuyv sluzbu chotiaczi po niem, izbi toy liepiei i wiernie posluzel nam i nassem dyetem i nassem namiestikom [!] von i ieho dziety i ieho namiestkovie. A tak dayem i dalissmy iemv tvysczniov nassu dziedzinv na vieki vieczneye iemv i ieho dietem i ieho namiestkom zo wssim pravem, z liessy, s polmi, pasiekmi, z sinozietmi i z sielisczi, z rzekami i z vodami i stavami, z dvbrovami i zo wssemi viecznimi hraniczami i zo wssitkiemi vzytki, szto k tomv sielu przyslissalo i z vieku viecznoho y slvssa, iako siroko i iako dolho. A s toho mayet nam i nassem dzietem i naszem namiastkom Stepan Vhrin sluzet i ieho dzieti i ieho namiestkowie na kozdnye dorohv kopiem a dwiema strzelczoma, koli nam toho budzieth potrzeba. A koli by byla niekotoraya naloha od nieprziietielie nassey ziemly podolsko [i], thohdi maiet Stepan Vhrin sam swoym ziwotom i swoiemi liudmi na oboronienie naszey ziemli podolskoi, a pro niedostatek ludi mayet Stepan Vhrin sam swoym zivotom byti v nassoi ziemli podolskoy, v tom sielie v Strzelkowczi i ieho dzieti i yeho namiestkowie. A tye dani y tye roboty, sto byli za pirvich kniaziath, mayvt robity i platyti podlug toho, iako ynnich ziemlian liudy robiat i placziat, koli bvdziet nam toho potrzebizna.

A k siemv nassomv listu na krepost kazaliiesmo nasu pieczat vielikvyu poviesiti.

V nassom horodye, v Svdomirzv, vtoroie niedieli velikoho postu w czetwerh pod lyety rozestwa Christova tysiacza liet i czotirista liet dieviatoho lieta.

A przi tem byli swidczi: pan Jan krakowski s Tarnowa, pan Chsczen voyevoda svdomirski, pan Jacub voievoda Konieczpolski, pan marsalek Zbigniew, pan Michal lubelsky, pan Nikolai voiniczski, pan Chsczen sadeczski, pan Kvropatwa starosta chelmski, pan Hriczko Kirdeyovicz.

Рук.: AGAD w Warszawie. Metryka Koronna, t. 89, k. 136—137.

Опубл.: Zbiór dokumentów Małopolskich.— 1974.— Cz. 6.— S. 293—294.— N 1723.

№ 9

1412 р., серпня 15. Жидачів.— Князь Федір Любартович встановлює межу між землями, приналежними панам Іваськові Дідошицькому та Федорові Чолганському, що у Галицькій землі

Грамота видана від імені жидачівського князя Федора Любартовича. За своїм смисловим і дипломатичним навантаженням належить до розряду розмежувальних документів. Підставою для розгляду справи та чину проведення межі послужила скарга Іваська Дідошицького.

Місцезнаходження оригіналу документа на сьогодні не відоме. Він до нас дійшов у записі Коронної Метрики з датою 1564 р. (AGAD w Warszawie. Metryka Koronna, t. 85, k. 66—67 zw.).

Текст документа транслітерований з кирилиці латинськими літерами, містить чимало неточностей щодо передачі українського звучання слів. Оригінал грамоти, очевидно, був написаний канцелярським півуставом, як і інші тогочасні грамоти Федора Любартовича (пор.: Розов, № 52; Radzimiński Z. L. Monografia xx. Sanguszków.— Lwów, 1906.— T. 1.— S. 20—21 та ін.). На якому етапі пройшла транслітерація українського тексту, чи він пізніше підтверджувався королями і це відбулося під час трансумпту документа — не відомо.

Виданий документ у Жидачеві. Повне датаційне формулювання звучить так: „A list pisan i dan w Zidaczewÿ miesiaczia awhusta piathinastÿ den, pod lethÿ narozÿna hospoda nasseho Isus Christa thysiacznoho czothÿrÿsothneho ÿ wthoroho na diesiath litha". Грамота щодо свого змісту і побудови не викликає застережень. Вжиті у такому порядку слова „hospoda nasseho Isus Christa" є нечастим явищем у датаційних формулюваннях актів та документів у середньовіччі (подібні формулювання пор.: Архив ЮЗР, 8/IV, № 9, 61) і характерні передусім для писарів — духовних осіб.

Оригінал документа засвідчувався князівською печаткою.

Структура документа зберігає класичний поділ тексту на три частини, кожна з яких виповнена відповідного змісту клаузулами. На окрему увагу заслуговує клаузула „свідки". Незважаючи на її дещо нестандартне формулювання, більшість імен свідків відома з інших тогочасних документів: „**панъ драгомиръ володимерецки**" (1411, AGZ, III. с. 165; Розов, № 79); „**панъ татомиръ балицкии**" (1411, 1473, AGZ, III, s. 165; Розов, № 79; ЗНТШ, V, 3); „**Грицко Дробышеви**ч" (1419, Розов, № 91); „**па**н **іацкw мошенчичь**" (1430, Розов, № 64). Згаданий у документі Procop Nianivwski відомий як **прокопь нянєвич**" (1413, 1421, Розов, N 45, 52). Отже, з шести згаданих свідків, які „przysiahli", п'ять відомі.

Грамоту відносимо до автентичних. Її зміст і форма відхиляють твердження З. Радзимінського як безпідставне про те, що всі документи з іменем Федора Любартовича є пізнішими підробками (Radzimiński Z. L. Monografia...— S. 20—23) Пор. також № 11.

Публікується документ вперше.

V imie Boze, amen.

Mi knias Fedor Liborthowicz, czÿnÿm swiadowo thim moim listhom, tak ninieischÿm iako ÿ przÿslÿm komu bi tho nalezalo wiedath, isz pozwal przed nas i vrzad nas prawom ninieisim vstawlenim od je[h]o krolewskiei milosti vmoczowanim. Pan Iwasko Didosiczki pana Fedora Czolchanskoho zalvivczis-zie na nieho, is on iemv ziemlv pooral nize posuthvi mohili, a wiseÿ Didosicz, i Vswiczi rzeki sinozathi pokosil i za Swiczei w dubrowi i w lisi skodi iemv czinith. Mi thedi z rosutku naseho buduczi w Zidaczewi w piathok przed Swiathoiv Troiczeiv odeslalismo ich na polie svoliwsÿ im rok po swiathom Petri w poniedelok, ÿ sami isto wijichali y s nami pan Jan z Niedoborowa, pan Jan Swinka [?] ÿ[z] Zelienÿwa, pan Malochsÿ pisar korolewski, pan Dmithr Chodorowski, pan Danilo Zadereweczki, pan Wol-

czko Puceshczycz ў inich mnoho wirў godnich, ў sadil nas pan Iwasko Didosiczki v posuthoji mohili iak storone powodna na pravoie hranicznom i zalowal tham znowv na Fiedora Cholhanskoho o kriwdi wўse napisanў, thedi Fiedor Cżolhanski polozil, przed nami listhў hraniczne i dowiod listў i starczў swoimi i obczimi, is tho iest ziemlia ieho wlasnaia i wedluk listow swoich pol i dubrow, lissow vziwaieth. Mi obacziwssў slusnў dowod Czolhanskoho i skaralў iesmo powudstwo thomv Fedoru Cholhanskohomv y powiodl nas thymi znaky na kotore listў vkazal poczawssy od posuthoji mogili dulho s [...][1] as do woroth bilikowskich [!], od woroth poprzek piola [!] prosto k nizniemv thirniv, od nieznieho thirnia poprzek polia chde vpala krasnaia v swieczv rўku uvod vstzia krasnoi poprzek swiczi wud Swiczi czeres lassў ku wawozowi chde przisla werchowina sczo ydet z nize thetherewўncza z dubrowi wuth [!] thohos vvozu poperek dobrowi ku vstziv Mizvlowu chde vpal v Luzissewu nize thetherewincza, wud thois Luzessewў [...][1] pothokom Misulowom as do wiercha, wud wiercha v drisan na vst kadolbicznoho, wod thola poprek lissa v riku Thuri [!] chdie vpal Balinski wod Thurji nyznўm Balinskim sczo znize ssulnocho okna. Tam ze Iwasko Didosyczki dopieral szie, aby iemv wokno ssolnoie przissuzeno Balinv. A Czolhanski Fedor vkazal list korolia Wladzislawa iz ўemu korol na ieho wlasnom grunthў didicznum dozwolil thoie wukno svlnoie Balinv wuthworilby ku wlasnomu pozilku thego Fedora Cholhanskoho. Mi thedy icho zusthawili przў temu ў przysudzili yesmo iemu thoie wokno wudluch ieho listv i powiol nas thym ze Balinskim as do viercha, a od wiercha lissom poperek wielkoho pothoka as do rўkў Sўlkў chde vpala w sўlku znus [!] ssўlocznaia wielikaia tam zastanowil pan Choiko Czemirz wud szela swoieho Nadiiewa i tham szie skonczila hranicza miedzi dobri didicznimi, tho iest z odnoji storony Czelhani, a z druhoji Didossўczniy y Bўlўkowiczi, y za Lalowiczў ў za rzicziunu [!] Didosiczi.

Y tham przisiach Fedor Czolhanski, ў s nўm przysiahli — Pawel Nachwadan, Jaczko Moszienczicz, Drahomir Wolodimireczki, Thuthomir Baliczki, Procop Nianivwski, Hrisko Drobiszevicz. Y na tho Fiedor Czolhanski dal pamiethnoie.

A tak mў skazaliiesmo Didosziczkomu wiecznoie milczenie, y vcziniliiesmo mezi nўmў wiecznviv hraniczv v wu wthorek po swiathy Petri poczawssy wud possuthoji mohili as do rўki szilkў, sczo nize thich opisanich vrocziscz tho Didosўczkomv, a ssczo wissei thych znakow y horў ssўlkow po prawei ruczў tho k Czolhanom a ssczo po liewuў ruczў horў sўlkuw tho Chodkowe Czemierowo ku Nadziiowv.

A thak mў dlia lepsego swiadcztva kazaliiesmo pieczath nasv przywiesythў a themu nassemv listv.

A list pisan i dan w Zidaczewў miesiaczia awhusta piathinastў den, pod lethў narozўna hospoda nasseho Isus Christa thysiacznoho czothўrўsothneho ў wthoroho na diesiath litha.

Рук.: AGAD w Warszawie. Metryka Koronna, t. 85, k. 66—67 zw. Список 1564 р.

Примітка: 1. Одне слово не прочитано.

№ 10

1415 р., березня 13.— Староста Руської землі Іван Срімський встановлює, згідно привілею короля Владислава Яґелли, межу між селами Копистно і Брилинці, що у Перемишльській землі

Грамота писана і видана від імені старости Руської землі Івана Срімського і належить до розряду розмежувальних документів. Йдеться у ній про розмежування земель села Кописна (Копистна), яке на початку XV ст. було спадкоємним маєтком дідичів Захарія, Левка та Малева — землян Перемишльщини (під 1408 р. згадується Копистно як городище: Акты Юго-Западной России.— СПб., 1863.— Т. I.— С. 6) та села Брилинець як королівщини. Поділ земель цих сіл відбувався „подлѹгъ королева привиліꙗ", а також з погодження „с па^{н}скою радою и съ землꙗ^{н}скою" і при численних свідках.

Оригінал документа не зберігся. Відома його копія з рукописного конволюта актів документів, так званого „копіярія" родини Кмітів за XVI—XVII ст. (Biblioteka Instytutu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, oddz. rękopisów, N 1251, k. 89—89 zw.).

Текст грамоти писаний кирилицею (стилізований скоропис XVI ст.) зі збереженням правопису української канцелярської мови початку XV ст. На звороті лицевого боку документа є короткий діловодний запис змісту грамоти польською мовою: „Roziechanie abo rozgraniczenie Kopystna od dobr krolewskich in A[nno] 1415".

Датаційне формулювання документа неповне, подане без одного елемента: не вказане у ньому місце складення і видачі грамоти. Можна лише припускати, аналізуючи зміст документа, що це міг бути Перемишль або котрсь із поселень на Перемишльщині. Щодо самого датування і форми його подачі у документі зауваження відсутні.

Немає зауваг і відносно структури грамоти. Вона складається із трьох основних частин, кожна з яких включає відповідного змісту клаузули.

Автентичність документа безсумнівна. Це, зокрема, підтверджують реалії змісту документа, витримана структура, а передусім у клаузулі *свідки* перелік імен осіб.

Публікація документа українською мовою кириличним шрифтом здійснюється вперше.

Во имꙗ бж҃іє.

Иванъ Срімски^{н} старо^{с}та рѹски^{н} вы^{з}наваю то свои^{м} листѡ^{мъ} · и^{ж} ро^{з}ѣхали есмо границю · межи брылѣнци а межи копыснѡ^{мъ} во^{з}дрѣвши на господарꙗ нашѡ^{го} королꙗ привиліє и розѣхали есмо подлѹгъ королева привиліꙗ и въѣхали есмо кѹ копы^{с}нѹ Стрѹчинѹ лѹкѹ и мотовище великое и малое по потѹкъ [!] попере^{к} лѣса кѹ дорозѣ, то есмо вѣхали кѹ копы^{с}нѹ ты^{м} дѣдичѹ^{мъ} Захаріи · и Левкови · и Малеви на вѣки и дѣтемъ и^{х} подлѹгъ [!] королева привілиꙗ.

А то сꙗ стало и с па^{н}скою радою и съ зе^{м}лꙗ^{н}скою ·

При тѡ^{м} были свѣдци · пн҃ъ Ганѹшъ примѹсъ · па^{н} Хо^{д}ко сѹ^{д}ничъ · пн҃ъ Петръ ритерови^{ч} сѹдꙗ пере^{м}иски^{н} · па^{н} радко Рыботи^{ц}ки^{н} · Иванко рыботи^{ц}ки^{н} · ива^{н} се^{р}гівичъ · петра^{ш} Кокѹ^{т}ко бра^{т} его Иванъ Ходакъ мѣлнѹвски^{н} · па^{н} Ганѹшъ Бара^{н}ко и к томѹ было много добры^{х} · им же чес^{т} и вѣра лежи^{т} ·

Да^{н} на средопостїе в сред^{ѹ} по бжїемъ нарожꙗню а҃ лѣ^{т} и ѹ҃ лѣ^{т} и еі҃ лѣ^{т} · Аминъ ·

Рук.: Biblioteka Instytutu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, oddz. rękopisów, N 1251.— K. 89—89 zw. Список XVI ст.

Опубл.: Zbiór dokumentów Małopolskich.— 1970.— Cz. 5.— S. 153—154, N 1264 (транслітерація латинськими літерами).

№ 11

1427 р.— Князъ Федір Любартович на прохання Юсипа Гошовсъкого, Юркового сина Микити та Івана Михайловича розглядає скаргу про захоплення „лазів" на ріці Витвиці Негрином Гошовсъким і признає право власности за останнім

Грамота видана від імені жидачівського князя Федора Любартовича, належить до розряду судних майнових документів. Князь разом „yz naszymy słuchamy y so zemlany [...] suduły" і встановили право приналежности сторін на землі.

Оригінал документа не зберігся. Про його текст дізнаємось із обляти, уміщеної на прохання Андрія Гошовського в актовій книзі Жидачівського земського суду під датою 16 вересня 1697 р. Заголовок обляти: Oblata decreti super villas Hoszow servientis. Очевидно, це той список, який ліг в основу обляти або є її тогочасною копією (про це говорить ідентична дата і діловодний напис на його звороті). На сьогодні він пошкоджений (ЦДІА України у Львові, ф. 7, оп. 1, кн. 79, арк. 20—21). Паралельно виявлений у фасцикулі інший на окремому аркуші список цього ж документа (ЦДІА України у Львові, ф. 7, оп. 2, кн. 50, арк. 2244). Не виключено, що саме останній виготовлявся на підставі якогось нині невідомого підтвердження документа чи самого кириличного оригіналу. Однак його, правдоподібно, не можна вважати варіантом грамоти. У першому облятованому списку пропущені слова „Pan Jusyp" і „Pan Sawa Boiaryn Kr[...] Mysza. Pan woit Zudaczowski", які є у другому списку. Нетотожність списків, що створювалися в один час і в одному місті, вказує лише на недбале ставлення судових писарів у Жидачеві до своїх обов'язків.

Текст грамоти транслітерований латинськими літерами з кирилиці. Він містить ряд орфоепічних невідповідностей щодо звучання слів і виразів українською мовою. Окремі слова документа піддані полонізації.

Датаційне формулювання неповне. У ньому бракує назви місця складення і видачі документа, а також числа дня і місяця, звичайно вираженого святом церковного календаря. Маємо лише річну дату: „pod Lit Rozdestwa Chrystowa Tysiacza Czeteresta Dwacciet Semoho Lita". Датування документів лише роком не є тут винятковим, воно мало місце в українськомовній дипломатиці XIV—XV ст. (пор.: Розов, № 5, 9, 13 та ін.)

Оригінал грамоти засвідчувався князівською печаткою.

Структура документа класична. Він складається з трьох частин, кожна з яких містить відповідне число клаузул різного смислового навантаження. Вживання у клаузулі *інскрипції* особового займенника „Ja" поряд з використаним „My" в іншій грамоті одного й того ж експонента (пор. № 9, а також: Розов, № 45, 52, 60) свідчить лише про нестабільність писарських традицій у канцелярії.

Грамота, видана від імені князя Федора Любартовича, не викликає сумнівів щодо своєї автентичности (пор. док. № 9).

Публікується вперше. В основу публікованого тексту покладено облятований список з датою 16 вересня 1697 р. Клаузула *свідки* у ньому доповнена із списку фасцикула.

Ja knias Fedor Lubartowycz czynymy to znamenyto sym naszym [listom] kazdomu dobromu, kto koły nan uzryt iły usłyszyt ieho cztuczy.

A ze pred Nas, y pred naszy słuchy, pred zemlany, Pan Jusyp Hoszowsky, y Jurkow syn Mykyta y Iwan Mychayłowycz y załowały na Nehryła Hoszowskocho, o Tyi Łazy sczosz on sobi rozczynył Łazy na Wytwycy y wyterebył, tochdy my yz naszymy słuchamy y so zemlany mezy nymy tocho dosmotryły y sudyły, y ostawyły esmo Nehryła prawoho, y pry tom Łazi, a onyi Juzyp y Iwan Mychayłowych y Mykyta Jurkowycz ne dobyły, a koł usz ony ne dobyły, tochdy esmy Nehryła odprawyły y

pomocznoie iesmy w necho wziały, a iemu kazały swoich terebezow y swoich Łazow pożywaty, a ony ko iecho Łazom nemaiut nyczoho zan ze na nym ne dobyły.

A pry tym były Swidcy y Sudyi Pan Lenko Starosta Zudaczowskii, Pan Sawa Boiaryn Kr[...] Mysza, Pan woit Zudaczowski[1], Pan Chodko Wołkowycz, Pan Mys Didoszyckiy, Pan Maciy Krechewyckiy y innych dobrych dosyt buło pry tomu.

A k semu naszemu listu na swidoctwo, kazały esmy pryłozyty naszu peczat.

Pod Lit Rozdestwa Chrystowa Tysiacza Czeteresta Dwacciet Semoho Lita.

Рук.: ЦДІА України у Львові, ф. 7, оп. 1, кн. 79, арк. 20—21.

Примітка: 1. Слова „Pan Jusyp", „Pan Sawa Boiaryn Kr[...] Mysza, Pan woit Zudaczowski", які підкреслено, внесено із одноаркушної фасцикульної копії документа (Там само.— Оп. 2, кн. 50, арк. 2244).

№ 12

1460 р., квітень. Львів.— Король Казимир Яґелло дозволяє молдавському канцлерові Михайлові та його купцеві Гринькові вільний переїзд **„пресъ лнвов до Кракова, с Кракова до Лвова або до литвы"** *та вільну торгівлю на території Королівства і наказує у зв'язку з цим усім урядовцям королівської і міської адміністрації не збирати з них мита та не чинити перешкод у дорозі*

Грамота видана від імені польського короля Казимира Яґелли і є спеціальним дозволом на вільний переїзд (ґлейдом) через землі країни у торговельних справах.

Оригінал документа на сьогодні не відомий. Про його текст дізнаємось з машинописної копії, що була виготовлена 8 вересня 1938 р. (ЦДІА України у Львові, ф. 408, оп. 1, спр. 478-а). Список створений правдоподібно на підставі оригіналу. На звороті його (що відображено у копії) був зроблений напис польською мовою зі вставкою трьох слів мовою українською: „List krola Kazimierza Jagiellończyka do Michała kanclerza moldawskiego, którym król pozwala kupcu Гринцу на волыни handel i przejazd w swoyem państwie. List dany we Lwowie w r[oku] 1460". Зміст цього діловодного напису не повний — у документі йдеться про вільний проїзд і торгівлю двох осіб, „пана мнхала н его кγпца". Список тексту документа містить багато помилкових відчитань слів, усі надрядкові літери внесені у рядок без окремого позначення, наявні пропуски. На жаль, не маючи змоги звірити текст, публікуємо його без змін на основі копії.

Виданий документ у Львові „γ пѧток по неделн сγдоным под лѣты бжнмн тнсѧчем чтырмнсты ѯ". Формулювання дати року (1460) не викликає застережень, проте число дня і місяць не піддаються однозначному розшифруванню. Неясність випливає з можливого двоякого тлумачення слів „по неделн сγдоным". По-перше, можна вважати, що йдеться про судний, страстний тиждень, де „пѧток" страстного тижня у 1460 р. припадав на 18 квітня. Але чи у даному випадку „неделѧ" може означати тиждень? Напевно ні. Недовіру викликає також характер визначення числа дня у даті. Чому вона у цій ситуації не обчислюється писарем за устійненою традицією — від Великодня або називанням днів тижня по-порядку, тим більше що кожний із цих днів має свою назву. По-друге, можливо, за словами „по неделн сγдомым" криється „судна",

„суджених“ (?) неділя. Отже, йдеться про обчислення дати дня і місця за латинським календарем і латинською хронологічною системою свят. „**Недѣлѧ судомых**“ могла б відповідати другій неділі перед Великоднем або п'ятій великого посту, інакше неділі „Judica“ (Udica me Deus). Отже, п'ятниця цього тижня для 1460 р. за латинським календарем припадала на 9 квітня. Це число дня здається більш переконливим, хоч тут не можна обійтися без застереження щодо засад датування україномовних документів за латинським календарем у тогочасній королівській канцелярії. Тому через невпевненість у правильності розшифрування дати дня і місяця, а також через те, що як перша, так і друга дати припадають на квітень, не вдаємось у деталізацію і датуємо видачу документа квітнем 1460 р.

До оригіналу грамоти була „**привѣшена**“ королівська печатка.

Структура документа традиційна, тричленна, містить вступний протокол, власне зміст і кінцевий протокол. Кожна з частин включає відповідну кількість клаузул.

Грамота автентична, публікується вперше.

Казимир з бога милости король полскы кнѧзь литовскы· рускы· прускы и иншихъ многих земель.

Вызнавамы тым то листомъ которымъ бы было потреби знат посполитим·ѧко узнавши вѣрны службы и уставичны вѣрно службъ которыми урожены михалъ канцлир молдавскыи вѣрныи наш мли и нашеи заслужил любъ быти освѣцености·Єму и его купцеви мита у кролевстви нашем везде заплатити ввыклы. Умыслили [...][1] и отпустити и тым то листом отпущаемъ того пана михала и его купца которого бы ѡ себе скуплми живими и мертвими тое здобытки и кторыми коли иншими речами крамными. Скору и шолку и суконъ дорогихъ и з нашими колы ричами послалъ бы то є гринцѣ русина· о заплаченꙗ мит наших кторых коли перевозувъ вн[...]ма мы вывавлѣемъ и выпущамы тым то листом таким обычаемъ ажбы пресъ ливов до кракова с кракова до Львова або до литвы·и где коли бы єхалъ прес панства кролевства нашего тотъ исты купецъ его гринец русин·доброволне и преспечне прес тих то мит и превозув заплаченіѧ ити абы пропущун длѧ чого вам посполитимъ и особнымъ воеводамъ панум мѣст рицером пасаним [...][1] старостомъ державцамъ бургграбѧмъ урѧдникумъ бургмиструмъ дадцимъ присѧжникумъ мѣстъ и мѣсточкъ тродувъ замкув звѣдителемъ и тиж друг сторожум митнум и привозумъ· выборцѧм и всим урѧдникум и подданым королевства нашего приказуемъ остро о вшелкы хотѣчи имѣти·абы пререченого михала и его купца пререченого гринца которого бы от себе послал своими куплъми выше и выписаными кторыми бы коли име чы возваны тое дабытки сукны шолковыми и простыми и скурками·и посполитых речѣ и краму вы прес мѣста замкнены и отворены прес мосты превозы и кторы коли мѣстцъ панствъ наших єхати мешкати и ставати правець и куповаць доброволне и преспечно не рушаючи речи его и тарогу[!] препустите и препустити кажте безъ жадноi заплаты мыта и безъ жадного нагабанꙗ нꙗтꙗ [!] або ставленіа отатрыꙗчи.

Абы у речах его такых то шкоду никтору попадлъ бы и утѣженіѧ под одержаніем ласкы нашеи и инакъ бы єсте не учинили тым то листом· тулко до нашеи любости волен тулко до нашеи воли которому листу печатка та є привѣшена.

П҃н оу ливов ꙋ пѧток по недели сꙋдоным под лѣты б҃жими тисѧчем чтырмисты ꙁ҃.

Рук.: ЦДІА України у Львові, ф. 408, оп. 1, спр. 478-а. Список 8 вересня 1938. Копія.

Примітка: 1. Так у копії.

№ 13

1463 р.— Грицько Яглищевич зі своєю матір'ю Овдотією і братом Глібом підтверджують у присутності свідків Сенькові Хомековичу продажу кута поля зі садком за п'ять кіп широких грошей

Документ виданий невідомим нині експонентом, правдоподібно, адміністратором волости чи землі, який очолював заодно судово-адміністративний уряд (можливо, на території Полісся чи Підляшшя, про що до певної міри свідчить школа письма документа і пізніше діловодна згадка про литовські гроші) та належить до розряду публічних підтверджень (поквитувань) продажу нерухомостей.

Зберігся оригінал документа, писаний на пергаменті (ЛНБ НАН України, ф. 5 (Оссолінські), оп. 3, спр. 2088, арк. 1). Він, очевидно, є витягом з більшого за обсягом тексту, можливо, нині втраченого протокольного запису. Документ був виданий на руки зацікавленій стороні з метою надання справі правової сили, засвідчений печаткою.

Починається текст із хрисмона (+), що винесений на поле зліва перед текстом. Крім основного тексту на пергаменті є різні діловодні записи про документ. Основні з них зроблені польською мовою: „Roku 6971, to ma rozumieć się od stworzenia świata" (залом пергаменту, XV ст.), „Hrycko Jahliszczewicz z matką swą y bratem przedają kąt Pola za pięć kop szerokich groszy litewskich Senkowi Chomiakowiczowi" (зворотний бік пергаменту, XVII ст.) та інші.

Датаційне формулювання у документі неповне, бракує у ньому назви місця складення і видачі документа, а також дати дня і місяця. Назва місцевости, однак, у витягах із протоколів могла не проставлятися, проте точна дата пропущена (пор. № 4). Щодо формулювання дати року „пи҇с в лѣ ѕ҃ц҃о҃а индикта а҃і" немає застережень. Вона подана за старою ерою літочислення і юліанським календарем, розшифровується як 6971 р. і відповідає (-5508) 1463 р. Немає суперечности між вказаним роком і індиктом дати: 11 індикт збігається з 1463 р.

Побудова документа відповідає в основному структурі протокольного запису.

До документа була підвішена на пергаментному пояску печатка, тепер втрачена. Кому вона належала, якій канцелярії чи особі,— невідомо.

Документ автентичний. Публікація його здійснюється вперше, хоч досі він був відомий з літератури (пор.: Inwentarz dyplomatów Zakładu narodowego imienia Ossolińskich, oddz. rękopisów N 2088. Рукопис // ЛНБ НАН України, від. рукописів. Реєстр інвентарних описів, № 7; Dąbkowski P. Archiwum Berechskie Luba-Radzimińskich.— Lwów, 1919.— S. 23.— № 5) і використовувався у науковій літературі (Словник староукраїнської мови XIV—XV ст.— К., 1977—1978.— Т. 1—2).

+ Се ѧ грицко ѧглищевичь и своею маткою с овдотьею и своимъ братомъ изь глѣбомъ продали есмо паноу сенкоу хомековичю коутъ полѧ ись садкомъ по роудкоу за пѧть копъ широкихъ грошей · вѣчно и непороушно и ко[пцы][1] есмо закопали ·

а при томъ были свѣтки добрыи люде к҃нзь глѣбъ ивановичь · панъ михаило нѧкевичь · панъ нелюбъ панъ игнатко мнѧтиньскии слоуги королевы

ильѧ гоущичь братъ его еско рострасъ и нелѣпко а кнзѧ юрьевь слоуга изь половчи поузило·

а надто есмо и печать свою приложили к семоу нашемоу листоу·

пис в лѣт ѕцоа индикта аі·

Рук.: ЛНБ НАН України, ф. 5 (Оссолінські), оп. 3, спр. 2088, арк. I. Оригінал.

Примітка: 1. Місце у тексті продерте, видно чітко лише „ко“.

№ 14

1480 р. Корниця.— Пан Іван Каленикович дарує зятеві панові Грицькові Промчейковичеві село Шелвів, що у Волинській землі, з усіми приналежними до нього землями, повинностями та правами

Грамота видана від імені приватної особи, „земѧнина“ пана Івана Калениковича і належить до розряду дарчих документів.

Оригінал документа не зберігся. Про його текст дізнаємось зі списку, що внесений Юрієм Корницьким у формі обляти в актову книгу Кременецького земського суду під датою 16 листопада 1609 р. В основу цього списку обляти покладено список грамоти з підтвердного документа (трансумпту) короля Сигізмунда III, виданого у Варшаві 16 квітня 1589 р. (ЦДІА України у Києві, ф. 22, кн. 17, арк. 344 зв.— 345).

Втрачений оригінал грамоти на „лепшую справедливость“ засвідчувався печаткою.

Датаційне формулювання неповне — відсутня дата дня і місяць. На місці цього елемента у тексті обляти є пропуск; очевидно, ця дата не прочитувалася кременецьким копіїстом із підтвердного королівського документа: „А писан и дан у Корници мсца [...] першого днѧ в лете Хства рожества лет тисѧче и чотыриста и шсмдесѧт лет“. Із цього елемента дати знаємо тільки те, що документ складався якогось „першого“ числа.

До оригіналу була підвішена приватна шляхетська печатка експонента.

Грамота засвідчує типову структуру — складається з трьох основних частин, кожна з яких репрезентує зміст різних клаузул.

Автентичність документа безсумнівна, публікується вперше.

Мы пан Иван Каленикович из детми своими· з Андреем из Шлехномъ чиним знаменито кождому доброму нашим листом нинешним и на потом будучым· хто на него посмотритъ албо чтучы его услышит тому кому будет его потреба·

Иж дал есми дочку свою за пна Гричка Промчейковича и дал есми по ней зѧтю своемү село Шелвов с тым со всим· што ку тому селу и [!] стародавна[1] слушшае и тягло из полми из ролѧми из дубровами изс лесы из реками из сеножатми из боры <·> из бортными· зеленѧми· из боровыми гоны <·> болоты· ис потоки и з инншими правы и с пожитками <·> не выменѧючы собе ничого того, што ку Шелвову слушает· а в тое село никому детем моим и близким моим не уступатисѧ· А дал есми ему вечне и детем его и ближнимъ будучым по немъ·

А при то^{м} были све^{т}ки па^{н} Дашко Калениковичъ · а па^{н} Семе^{н} · земѧне ѡстрозкие · а па^{н} Се^{н}ко Стра^{л}ко^{в}ски^{н} · а па^{н} Ꙗ^{н} Жуко^{в}ски^{н} · служебникъ кнѧжа^{т} Ѡстро^{з}ких · а па^{н} Чепа^{н} [!] Ра^{з}ѧно^{в}ски^{н} ·

А на то е^{с}ми да^{л} сво^{н} ли^{ст}, а про ле^{п}шую справе^{д}ливость печа^{т} есми каза^{л} свою привеси^{ти} к сему моему листу.

А писа^{н} и да^{н} у Ко^{р}ници м^{с}ца [...][2] пе^{р}шого днѧ в лете^{х} Х^{ст}ва рожества ле^{т} тисѧче и чотыриста и ѡ^{см}десѧ^{т} ле^{т} ·

А писа^{л} писа^{р} кнежа^{т} Ѡстро^{з}ки^{х} Сувин^{н}ски^{н}[3]

Рук.: ЦДІА України у Києві, ф. 22, кн. 17, арк. 344 зв.— 345. Список 16 листопада 1609 р.

Примітка. 1. Слово старода^{в}на написано двічі; 2. Далі не заповнене писарем місце; 3. Останнє речення окремо виділене копіїстом в обляті.